

SYTUACJA EKONOMICZNA BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH W POLSCE W LATACH 2005-2010

Stanisław Bagiński, Aleksandra Perek

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie

Kierownik: prof. dr hab. Henryk Runowski

Słowa kluczowe: suma bilansowa, fundusze własne, płynność, wypłacalność, rentowność
Key words: total assets, own funds, liquidity, solvency, profitability

S y n o p s i s. Przedstawiono zmiany w sytuacji finansowej banków spółdzielczych w latach 2005-2010. Do przeprowadzenia badania wykorzystano dane liczbowe zawarte w sprawozdaniach finansowych 576 banków spółdzielczych, opublikowanych w „Monitorze Spółdzielczym B”. W całym okresie badawczym funkcjonowanie banków spółdzielczych było bezpieczne, stabilne i rentowne. Stwierdzono, że sektor banków spółdzielczych w relatywnie dobrym stanie przetrwał okres słabszej koniunktury gospodarczej i zaburzeń na rynkach finansowych w latach 2009 i 2010. Duży nadmiar środków finansowych lokowanych w transakcje międzybankowe wskazuje na konieczność podejmowania bardziej energicznych działań ukierunkowanych na pozyskiwanie nowych grup klientów oraz większej aktywności w kształtowaniu działalności kredytowej.

WSTĘP

W latach 2009-2010 funkcjonowało w Polsce 576 banków spółdzielczych. Na koniec 2010 roku posiadały one 3864 placówki bankowe (27% ogólnej liczby placówek bankowych w Polsce) i zatrudniały ponad 32 tys. pracowników, co stanowiło około 18% ogólnego zatrudnienia w całym sektorze bankowym.

Bank spółdzielczy prowadzi działalność na ograniczonym terenie, którego obszar zależy od wartości funduszy własnych. Bank posiadający fundusze własne na poziomie 1 mln euro prowadzi działalność na terenie jednego powiatu, a za zgodą banku zrzeszającego – także na terenie sąsiednich powiatów. Jednostka mająca fundusze własne na poziomie wyższym niż 1 mln ale niższe niż 5 mln euro może obejmować obszar województwa. Fundusze o wartości ponad 5 mln euro pozwalają na prowadzenie działalności na terenie całego kraju [Dz.U. 2001.119.1252].

Funkcjonujące banki spółdzielcze są bardzo zróżnicowane pod względem posiadanych funduszy własnych. Spośród działających w 2010 r. banków spółdzielczych prawie 15% posiadało fundusze własne nieprzekraczające 5 mln zł i tylko około 20% - fundusze własne przekraczające 15 mln zł. Należy jednak podkreślić, że w latach 2005-2010 nastąpiły znaczące zmiany w rozkładzie liczby banków w zależności od wartości posiadanych funduszy własnych. W 2005 r. udziały te wynosiły odpowiednio 60 i 4%. Tak duże zróżnicowanie

wielkości banków spółdzielczych ma wpływ na ich funkcjonowanie, przede wszystkim na zróżnicowanie interesów, inny stosunek do rozwoju i podejścia do konkurencji rynkowej, a także możliwości działania [KNF 2012].

Głównym obszarem działania banków spółdzielczych są tereny małych i średnich miast oraz wsi. W Polsce sektor banków spółdzielczych zajmuje się głównie finansowaniem rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Banki spółdzielcze jako lokalne bądź regionalne instytucje kredytowe działają także na obszarach peryferyjnych i na terenach o niskiej aktywności gospodarczej – nieatrakcyjnych dla banków komercyjnych, udzielając kredytów również osobom i firmom o niskich dochodach. Przyczyniają się więc do utrzymania istniejących i tworzenia nowych miejsc pracy oraz ograniczenia liczby osób wykluczonych z rynku finansowego. Ponadto, same banki spółdzielcze są atrakcyjnymi pracodawcami w swoim regionie.

Współczesny rynek usług finansowych cechuje nasilona i stale rosnąca konkurencja, a w otoczeniu rynkowym następują ciągle, dynamiczne zmiany. Szczególne nasilenie tych zmian przejawiające się osłabieniem koniunktury gospodarczej i zaburzeniami na rynkach finansowych obserwujemy od 2009 roku. Jednocześnie na rynku usług bankowych pojawiają się nowi konkurenci, a tradycyjne źródła konkurencyjności banków spółdzielczych, jak się wydaje, tracą na znaczeniu.

CEL, METODY I MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE BADAŃ

Celem badań jest ocena sytuacji finansowej banków spółdzielczych funkcjonujących nieprzerwanie w latach 2005-2010. W badaniu posłużono się metodą analizy poziomej i pionowej sprawozdań finansowych oraz metodą analizy wskaźnikowej. Głównym źródłem danych liczbowych były sprawozdania finansowe banków spółdzielczych z lat 2005-2010 opublikowane w „Monitorze Spółdzielczym B”. Badania przeprowadzono na populacji obejmującej 576 banków spółdzielczych. Informacje charakteryzujące sytuację finansową przedstawiono w przeliczeniu na jeden bank.

WYNIKI BADAŃ

W najbardziej syntetyczny sposób potencjał ekonomiczny banku można wyrazić wartością jego aktywów. W bilansie banku aktywa uporządkowane są według malejącego stopnia płynności. W pierwszej kolejności wykazuje się pozycje najbardziej płynne, następnie majątek trwały i pozostałe niepłynne aktywa. Struktura przedmiotowa aktywów stanowi odzwierciedlenie obszarów aktywności banku i określa jego zdolność do osiągnięcia korzystnych wyników finansowych. Z tego punktu widzenia dobrze sprawdza się podział na aktywa pracujące (bezpośrednio wpływające na wyniki) i niepracujące (ich wpływ na wyniki finansowe jest pośredni). Poziom oraz strukturę aktywów przeciętnego banku spółdzielczego w latach 2005-2010 przedstawiono w tabeli 1.

Aktywa niepracujące są to aktywa, których utrzymywanie na pewnym poziomie warunkuje prowadzenie działalności zarobkowej banku. Składają się na nie niezbędna infrastruktura (środki trwałe) i gotówka przeciętnego banku. Do tej grupy aktywów zalicza się także wartości niematerialne i prawne oraz rozliczenia międzyokresowe.

Zarządy banków, chcąc zwiększyć dochodowość prowadzonej działalności, dążą do ograniczania wielkości aktywów niepracujących. Powszechnie uznaje się, że udział aktywów pracujących w aktywach ogółem powinien wynosić około 90% [Dobosiewicz 2011]. Z liczb przedstawionych w tabeli 1. wynika, że w badanym okresie warunek ten został spełniony, a wskaźnik aktywów pracujących oscylował wokół wartości 93-94%. Poza wielkością aktywów pracujących o zdolności do osiągnięcia pożądaných wyników finansowych decydują kierunki alokacji aktywów pracujących.

W latach 2005-2010 największy udział w strukturze aktywów banków spółdzielczych stanowiły należności od sektora niefinansowego. Na koniec 2010 r. ich udział wynosił 55,2% aktywów ogółem, a nominalnie należności te – w przeliczeniu na jeden bank – wyniosły 67,4 mln zł. W porównaniu ze stanem z końca 2005 r., ten rodzaj aktywów wzrósł nominalnie o prawie 36 mln zł, tj. 114%. Mimo tak znacznego wzrostu wartości nominalnej udział należności od sektora niefinansowego w porównaniu do 2005 r. wzrósł zaledwie o 1,3 p.p.

Drugą pod względem wielkości pozycję aktywów stanowiły należności od sektora finansowego. Na koniec 2010 r. ich udział wynosił aż 31,1% aktywów ogółem, a nominalnie należności te w przeciętnym banku wyniosły 38 mln zł i w porównaniu do 2005 r. wzrosły o 20 mln zł. Pomimo tak znacznego wzrostu w porównaniu do roku 2005, ich udział w strukturze aktywów był w całym analizowanym okresie bardzo stabilny i wynosił około 30%. W każdym banku transakcje na rynku międzybankowym stanowią ważną pozycję aktywów zabezpieczających płynność, ale tak duży ich udział (w całym sektorze bankowym około 8%) świadczy o tym, że banki spółdzielcze dysponowały w całym analizowanym okresie nadmiarem wolnych środków, których nie mogły zagospodarować w bardziej zyskowne operacje, np. poprzez udzielanie kredytów osobom fizycznym, podmiotom gospodarczym oraz jednostkom budżetowym.

Trzecie miejsce pod względem wielkości w aktywach ogółem przeciętnego banku spółdzielczego zajmowały w latach 2009 i 2010 należności od sektora budżetowego (tab. 1.). W latach 2005-2008 należności te znajdowały się na miejscu czwartym, a trzecią pozycję zajmowały dłużne papiery wartościowe. W latach 2007-2010 w bankach spółdzielczych obserwowano dwie przeciwstawne tendencje, a mianowicie: systematyczny wzrost znaczenia należności od sektora budżetowego i zmniejszający się udział w aktywach ogółem dłużnych papierów wartościowych. Wzrost znaczenia należności od sektora budżetowego wynikał z faktu prowadzenia przez banki spółdzielcze obsługi rachunków wielu jednostek samorządu terytorialnego i na skutek rosnących zadań tych jednostek znaczenie współpracy banków spółdzielczych z tymi podmiotami rosło. Nie bez znaczenia na zwiększenie zadłużenia jednostek samorządu terytorialnego miał fakt większego wykorzystania środków pomocowych Unii Europejskiej (UE) i konieczność prefinansowania zadań współfinansowanych ze środków UE wkładem własnym, a także pogorszenia wyników finansowych wielu jednostek samorządu terytorialnego na skutek mniejszych dochodów podatkowych w latach 2009 i 2010.

Zasadniczymi celami funkcjonowania banku są: osiągnięcie satysfakcjonującego zysku, zwiększenie skali działania i zwiększenie bezpieczeństwa prowadzonej działalności. Jest oczywiste, że przedsiębiorstwu łatwiej jest osiągnąć większy zysk przy dużych obrotach niż przy małych. Podobnie jest z bankiem, jednak rolę obrotów w tej sytuacji odgrywa suma bilansowa. Dlatego banki usilnie zwiększają sumę bilansową. W analizowanym okresie suma bilansowa przeciętnego banku wzrosła z 58,48 mln zł w roku 2005 do 122,05 mln zł w 2010 roku. Tak duży przyrost sumy bilansowej (63,57 mln zł) należy oceniać

Tabela 1. Aktywa przeciętnego banku spółdzielczego w latach 2005-2010 – struktura i wartość

Wyszczególnienie	Wielkości w roku												Zmiana 2010-2005	Wskaźnik zmian w % 2005 = 100
	2005		2006		2007		2008		2009		2010			
	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%		
Kasa, operacje z bankiem centralnym	1,39	2,37	2,13	2,92	2,11	2,50	2,40	2,45	2,41	2,25	2,63	2,15	1,24	189,21
Należności od sektora finansowego	17,98	30,75	21,87	30,01	23,83	28,16	28,69	29,32	30,02	28,03	38,01	31,14	20,03	211,40
Należności od sektora niefinansowego	31,55	53,95	38,63	53,00	47,50	56,13	54,40	55,58	61,66	57,55	67,41	55,23	35,86	213,66
Należności od sektora budżetowego	1,62	2,76	2,62	3,60	2,95	3,49	3,62	3,70	4,88	4,55	6,09	4,99	4,47	375,93
Dłużne papiery wartościowe	2,74	4,68	4,65	6,37	4,29	5,07	4,64	4,74	3,33	3,11	2,80	2,30	0,06	102,19
Udziały lub akcje w innych jednostkach	0,45	0,77	0,48	0,66	0,49	0,58	0,57	0,58	0,63	0,59	0,65	0,53	0,20	144,44
Wartości niematerialne i prawne	0,14	0,25	0,04	0,06	0,05	0,06	0,06	0,06	0,06	0,05	0,06	0,05	-0,08	42,86
Rzeczowe aktywa trwałe	2,15	3,67	2,31	3,18	2,70	3,19	2,88	2,94	3,23	3,01	3,44	2,82	1,29	160,00
Inne aktywa	0,20	0,34	0,22	0,31	0,28	0,33	0,21	0,21	0,25	0,23	0,39	0,32	0,19	195,00
Rozliczenia międzyokresowe	0,19	0,32	0,21	0,29	0,24	0,29	0,33	0,34	0,34	0,32	0,45	0,37	0,26	236,84
Aktywa razem w tym aktywa pracujące	58,48	100,00	72,89	100,00	84,64	100,00	97,87	100,00	107,13	100,00	122,05	100,00	63,57	208,70
	54,41	93,04	67,97	93,25	79,24	93,63	91,99	94,00	100,84	94,14	115,08	94,29	60,67	211,51

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych w „Monitorze Spółdzielczym B” za lata 2005-2010.

pozytywnie. Pozytywną ocenę przyrostu sumy bilansowej osłabia fakt, że ponad 30% tej wartości zostało ulokowane w nisko oprocentowanych transakcjach międzybankowych.

Bank spółdzielczy korzysta z dwóch podstawowych źródeł finansowania swojej działalności: funduszy obcych (depozytów) i funduszy (kapitałów) własnych. Istotne znaczenie w funkcjonowaniu banku pełnią fundusze własne. Służą one realizacji czterech celów: są stałym źródłem finansowania działalności, stanowią podstawę dalszego rozwoju, służą do absorbowania ewentualnych strat oraz zapewniają dochód właścicielom. Jednocześnie fundusze własne banku powinny umożliwiać zaspokojenie potrzeb klientów na usługi finansowe, kształtowanie portfela kredytowego i inwestycyjnego przynoszącego pożądany zwrot na aktywach i kapitale oraz zachowanie norm ostrożnościowych dotyczących wypłacalności banku [Zaleska 2003, s. 74]. Źródła finansowania aktywów są ujmowane w pasywach bilansu banku. Wartość poszczególnych pozycji pasywów oraz ich strukturę przedstawiono w tabeli 2. Poszczególne pozycje pasywów uporządkowane są według rosnącego okresu wymagalności.

Ze względu na prawnie ustalone normy ostrożnościowe w działalności banku fundusze własne stanowią formalne ograniczenie poziomu ryzyka, które bank może ponieść, kształtując wartość i strukturę aktywów oraz zobowiązań pozabilansowych [Capiga i inni 2011]. W tym zakresie prawo bankowe wprowadza ściśle określone normy. *Suma udzielonych kredytów, pożyczek pieniężnych, nabytych obligacji i innych niż akcje papierów wartościowych, wierzytelności z tytułu gwarancji bankowych, poręczeń i akredytyw oraz innych wierzytelności banku w stosunku do jednego podmiotu lub podmiotów powiązanych kapitałowo i organizacyjnie ponoszących wspólne ryzyko gospodarcze nie może przekroczyć 25% funduszy własnych banku* [art. 71, Dz.U. 2002.72.665]. Oznacza to, że bankowi nie wolno udzielić pojedynczemu kredytobiorcy kredytu większego niż 25% funduszy własnych banku. Dla znacznej liczby banków spółdzielczych stanowi to poważne utrudnienie. W przeciętnym banku spółdzielczym fundusze własne stanowiły w 2005 r. wartość 5,57 mln zł. Oznacza to, że największy kredyt, którego taki bank mógł udzielić, wynosił około 1,4 mln zł. Była to bardzo mała kwota. Jeśli więc jakiś podmiot wystąpiłby do takiego banku z wnioskiem o wyższy kredyt, to bank musiałby albo odmówić, albo próbować stworzyć konsorcjum kredytowe, co w praktyce nie jest łatwe.

Konieczność przestrzegania prawnie ustalonych norm ostrożnościowych sprawia, że banki usilnie starają się zwiększać fundusze własne. Jak wynika z liczb przedstawionych w tabeli 2., w analizowanym okresie wartość funduszy własnych wzrosła o ponad 162% i w roku 2010 w przeliczeniu na jeden bank wynosiła 14,6 mln zł. W latach 2005-2010 zwiększanie wartości funduszy własnych odbywało się przez przeznaczanie prawie całości zysków netto na zwiększenie wartości kapitału zapasowego. W tym samym czasie wzrost aktywów ważonych ryzykiem (aktywa pracujące) wyniósł około 112%. Oznacza to, że zarządy banków przestrzegają podstawowej zasady, by wzrost aktywów pracujących nie przewyższał wzrostu funduszy własnych banku [Szambelańczyk, Woźniak 1997, s. 97].

Innym istotnym zagadnieniem jest udział funduszy własnych w sumie bilansowej. Doświadczenia wskazują, że w rentownych bankach udział funduszy własnych w sumie bilansowej na poziomie 5-8% pozwala na utrzymywanie normy współczynnika wypłacalności przy założeniu, że aktywa ważne ryzykiem (aktywa pracujące) oraz zobowiązania pozabilansowe banków spółdzielczych kształtują się w granicach 60-90% sumy bilansowej [Szambelańczyk, Woźniak 1997, s. 96]. Dane z tabel 1. i 2. wskazują na to, że oba warunki w przeciętnym banku były spełnione, a udział funduszy własnych w sumie bilansowej wynosił od 8,56% w 2008 roku do około 12% w 2010 r.

Tabela 2. Pasywa przeciętnego banku spółdzielczego w latach 2005-2010 – struktura i wartość

Wyszczególnienie	Wielkości w roku												Zmiana 2010- 2005	Wskaźnik zmian 2005 = 100%
	2005		2006		2007		2008		2009		2010			
	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%		
Zobowiązania wobec sektora finansowego	0,67	1,14	0,93	1,28	1,58	1,87	1,56	1,59	5,01	4,68	2,17	1,77	1,50	323,88
Zobowiązania wobec sektora niefinansowego	43,91	75,08	56,12	76,98	63,73	75,29	72,06	73,63	79,52	74,23	93,51	76,62	49,60	212,96
Zobowiązania wobec sektora budżetowego	5,59	9,56	6,44	8,83	8,30	9,81	10,92	11,16	11,14	10,40	11,14	9,13	5,55	199,28
Fundusz specjalne i inne zobowiązania	0,78	1,33	1,00	1,37	0,77	0,91	0,86	0,88	0,75	0,70	0,90	0,74	0,12	115,38
Koszty i przychody rozliczane w czasie oraz zastrzeżenia	0,35	0,60	0,33	0,46	0,32	0,37	0,29	0,30	0,24	0,23	0,33	0,27	-0,02	94,29
Rezerwy	0,21	0,35	0,21	0,29	0,24	0,28	0,27	0,28	0,23	0,21	0,22	0,18	0,01	104,76
Zobowiązania podporządkowane	0,09	0,15	0,11	0,15	0,32	0,38	0,47	0,48	0,61	0,57	0,71	0,58	0,62	788,89
Kapitał (fundusz) podstawowy	0,89	1,53	0,96	1,32	1,10	1,30	1,05	1,08	1,19	1,11	1,29	1,06	0,40	144,94
Należne wpłaty na kapitał podstawowy (wielkość ujemna)	-0,07	-0,12	-0,07	-0,09	-0,11	-0,13	-0,03	-0,03	-0,07	-0,07	-0,06	-0,05	0,01	85,71
Akcje własne (wielkość ujemna)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,06	0,06	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Kapitał (fundusz) zapasowy	4,30	7,35	5,36	7,35	5,79	6,84	6,75	6,89	8,34	7,79	12,61	10,33	8,31	293,26
Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny	0,19	0,33	0,21	0,29	0,18	0,21	0,18	0,18	0,17	0,16	0,22	0,18	0,03	115,79
Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe	0,38	0,64	0,42	0,58	0,48	0,56	0,58	0,59	0,63	0,59	0,70	0,58	0,32	184,21
Zysk (strata) netto	1,07	1,83	1,12	1,54	0,92	1,09	0,80	0,82	1,55	1,45	1,25	1,02	0,18	116,82
Pasywa razem	58,48	100,0	72,89	100,0	84,64	100,0	97,87	100,0	107,13	100,0	122,05	100,0	63,57	208,70
w tym fundusze własne	5,57	9,52	6,75	9,25	7,37	8,70	8,38	8,56	10,17	9,49	14,60	11,97	9,03	262,12

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych w „Monitorze Spółdzielczym B” za lata 2005-2010.

Podstawowym źródłem finansowania akcji kredytowej banków spółdzielczych są depozyty klientów niefinansowych. Ich wartość w analizowanym okresie wzrosła w przeliczeniu na jeden bank o 49,6 mln zł i na koniec 2010 r. wynosiła 93,51 mln zł, co stanowiło 76,6% ogółu pasywów. O dużym znaczeniu tej pozycji w działalności banków spółdzielczych świadczy jej bardzo wysoki udział w pasywach ogółem. W poszczególnych latach okresu badawczego udział ten wynosił od 73,6% w 2008 roku do prawie 79% w 2006 roku.

Drugą pod względem wielkości pozycję zobowiązań banków spółdzielczych zajmowały zobowiązania od sektora budżetowego. Ich udział stanowił w 2010 roku nieco ponad 9% sumy bilansowej i w porównaniu do 2005 roku były wyższe w przeliczeniu na jeden bank o 5,55 mln zł. Należy jednak zauważyć, że od 2008 roku udział tych zobowiązań w pasywach ogółem systematycznie malał, a w porównaniu do 2009 roku wartość nominalna zobowiązań od sektora budżetowego nie zmieniła się. Stan ten wynikał, jak się wydaje, z gorszej sytuacji finansowej jednostek samorządu terytorialnego i rosnącej konkurencji na tym rynku ze strony banków komercyjnych.

Zobowiązania (depozyty) klientów sektora niefinansowego oraz sektora budżetowego w całym analizowanym okresie finansowały aktywa banków spółdzielczych w około 85%. Należy podkreślić, że od 2008 roku zobowiązania długoterminowe stanowiły ponad 50% ogółu zobowiązań (tab. 3.). Sytuację taką należy ocenić pozytywnie. Świadczy ona o stabilnej bazie depozytowej banków spółdzielczych oraz o tym, że coraz więcej pozyskanych środków może być angażowanych w aktywa o dłuższych terminach zapadalności.

Jakość aktywów i pasywów banku można również ocenić poprzez stopień wykorzystania depozytów pozyskanych od podmiotów sektora niefinansowego i budżetowego do sfinansowania akcji kredytowej na rzecz wymienionych podmiotów. Dane w tabeli 3. pokazują, że wskaźnik pokrycia kredytów depozytami oscylował w granicach 0,7-0,8, co świadczy o bezpiecznym funkcjonowaniu banków spółdzielczych.

Każdy bank dąży do osiągnięcia możliwie maksymalnego zysku w sposób, który nie zakłóca jego funkcjonowania. Analiza danych zawartych w zestawieniu rachunku zysków i strat umożliwia ocenę wyniku osiągniętego w różnych obszarach działalności, a wartość bezwzględna tego wyniku świadczy o rentowności działalności banku. Zestawienie podstawowych, wybranych pozycji rachunku zysków i strat w przeliczeniu na jeden bank w latach 2005-2010 przedstawiono w tabeli 4. Z liczb tam przedstawionych wynika, że działalność przeciętnego banku w analizowanym okresie była rentowna. Wynik z działalności operacyjnej w poszczególnych latach w przeliczeniu na jeden bank wynosił od 1,22 mln zł w 2008 roku do 1,86 mln zł w 2009 roku. W 2010 roku wynik ten wyniósł 1,61 mln zł i w porównaniu do 2005 roku był wyższy tylko o niecałe 28%. Należy podkreślić, że w tym samym czasie wartość aktywów ogółem w przeliczeniu na jeden bank wzrosła o blisko 63,6 mln zł, tj. o 109%. Tak niewielki wzrost wyniku działalności operacyjnej był po części spowodowany szybszym wzrostem kosztów działania banku (wzrost o 68,6%) i kosztów amortyzacji – wzrost o 75%. Te dwie pozycje kosztów (koszty operacyjne) w całym analizowanym okresie wzrosły w przeliczeniu na jeden bank o 2,12 mln zł.

Dla funkcjonowania banku i oceny sytuacji finansowej istotne znaczenie ma wynik z działalności bankowej. Na jego wartość składają się: wynik z tytułu odsetek, wynik z tytułu prowizji, przychody z akcji, udziałów i innych papierów wartościowych oraz wynik z operacji finansowych. Ukształtowanie się wyniku z działalności bankowej i jego części składowych w analizowanym okresie przedstawiono w tabeli 5. W całym analizowanym okresie wynik z działalności bankowej wykazywał trwałą tendencję wzrostu. W porównaniu do 2005 roku jego wartość w 2010 roku była wyższa o 52% i wynosiła 6,46 mln zł w prze-

liczeniu na jeden bank. Najważniejszy kwotowo składnik wyniku z działalności bankowej stanowiły dochody z tytułu odsetek. Ich udział w wyniku z działalności bankowej wynosił od 91% w roku 2008 do 71% w 2009 roku. Dochód odsetkowy jest wynikiem różnicy odsetek wypłacanych lub dopisanych klientom i odsetek otrzymanych lub do otrzymania. Z uwagi na to, że stopy procentowe kształtuje rynek, banki korygują oprocentowanie kredytów i depozytów. Zmiany w oprocentowaniu kredytów (przychody odsetkowe) są opóźnione w stosunku do zmian w oprocentowaniu depozytów (koszty odsetkowe), gdyż kredyty mają przeważnie dłuższy termin zapadalności niż depozyty terminowe.

W okresie 2005-2010 obserwowano wzrost wyniku z tytułu odsetek. Wynik ten w 2010 roku w porównaniu do 2005 roku był o 54% większy i wynosił 4,71 mln zł. Relatywnie wysoki wzrost wyniku z tytułu odsetek spowodowany był wzrostem przychodów odsetkowych o 75% i jednoczesnym wzrostem kosztów odsetkowych o 126%. Tak duża dynamika wzrostu kosztów odsetkowych wynikała głównie z przyrostu zobowiązań od sektora niefinansowego, w tym zwłaszcza wyżej oprocentowanych depozytów terminowych.

Wzrost dochodów odsetkowych przy szybszym wzroście aktywów pracujących (o 111,5%) spowodował obniżenie się marży odsetkowej z 5,61% w 2005 roku do 4,09% w 2010 roku. Poziom marży odsetkowej jest bardzo ważny dla banków spółdzielczych, ponieważ dochody odsetkowe stanowią podstawowe źródło dochodów tego segmentu bankowości w Polsce. Należy podkreślić, że uzyskany przez banki spółdzielcze w 2010 roku poziom marży był nadal wyższy niż marża zrealizowana w tym samym roku w całym sektorze bankowym (2,8%).

Drugim pod względem wartości źródłem dochodów banku były w analizowanym okresie prowizje i opłaty. Prowizja jest przychodem, który zależy od wielkości zaangażowania banku i powinna rekompensować bankowi niektóre koszty funkcjonowania, np. koszty rozpatrywania wniosku kredytowego. Wynik z tytułu prowizji w analizowanych sześciu latach wzrósł o 46% i w 2010 roku wyniósł 1,71 mln zł w przeliczeniu na jeden bank. Do wzrostu dochodów z tego źródła w 2010 roku przyczynił się nie tylko wzrost przychodów z opłat i prowizji, ale także w porównaniu do 2009 roku nieznaczny spadek kosztów prowizji (tab. 4.). Udział wyniku z opłat i prowizji w wyniku z działalności bankowej (z wyłączeniem 2008 roku) wynosił od 26,5% w 2007 roku i 2010 roku do 28,2% w 2009 roku.

W zakresie dochodów z opłat i prowizji na uwagę zasługuje wolniejsze tempo wzrostu tych dochodów w porównaniu z tempem wzrostu sumy aktywów pracujących. Udział pozostałych źródeł dochodów w całości wyniku z działalności bankowej był nieznaczny i nie odgrywał w analizowanym okresie istotnej roli.

Podstawowymi kryteriami oceny sytuacji finansowej banku są: zyskowność, płynność finansowa i wypłacalność. Oceny sytuacji finansowej według tych kryteriów dokonano, analizując wartości wybranych wskaźników przedstawionych w tabeli 3. Zachowanie pełnej płynności finansowej, tj. zdolności do terminowego wykonywania dyspozycji płatniczych klientów oraz regulowania innych zobowiązań, jest podstawowym warunkiem możliwości prowadzenia działalności banku, będącego swego rodzaju instytucją zaufania publicznego [Bień, Sokół 2000, s. 74]. Ogólny pogląd na skalę płynności banku daje wskaźnik udziału płynnych aktywów w ogólnej ich sumie. Wartość tego wskaźnika w bankach spółdzielczych w całym analizowanym okresie była relatywnie wysoka. Należy jednak zauważyć, że od 2006 roku udział płynnych aktywów w ogólnej ich sumie zmniejszał się z roku na rok i w 2010 r. wyniósł 14,53%. Taka tendencja oznacza, że banki spółdzielcze stopniowo poszerzały swoje zaangażowanie w bardziej trwałe aktywa, dające szanse wyższych zysków niż operacje krótkoterminowe.

Tabela 3. Wybrane wskaźniki oceny sytuacji finansowej banku

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Wielkości w roku					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Wskaźnik wypłacalności	%	14,7	14,0	13,8	13,1	13,4	13,6
Wskaźnik udziału płynnych aktywów ¹	%	19,97	20,54	18,62	18,69	15,41	14,53
Wskaźnik bieżącej płynności - bilansowy ²	relacja	0,520	0,490	0,417	0,434	0,366	0,366
Wskaźnik udziału zobowiązań długoterminowych w zobowiązaniach ogółem	%	54,66	49,75	48,94	52,48	50,77	55,35
Wskaźnik pokrycia kredytów depozytami	relacja	0,725	0,734	0,760	0,755	0,771	0,729
Wskaźnik marży odsetkowej ³	%	5,61	4,59	4,73	5,12	4,15	4,09
Wskaźnik rentowności aktywów ROA	%	2,15	1,82	1,47	1,25	1,74	1,32
Wskaźnik rentowności kapitałów własnych ROE ⁴	%	22,62	19,7	16,82	14,56	18,29	11,03

¹ Do aktywów płynnych zaliczono gotówkę i jej substytuty, krótkoterminowe należności oraz łatwo zbywalne papiery wartościowe.

² Wskaźnik bieżącej płynności – bilansowy wyliczono, odnosząc wartość aktywów płynnych do krótkoterminowych zobowiązań.

³ Wynik odsetkowy odniesiono do aktywów pracujących.

⁴ Do wyliczeń ROA i ROE przyjęto zysk brutto.

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych w „Monitorze Spółdzielczym B” za lata 2005-2010.

Wskaźnik płynności w ujęciu bilansowym określa relację między płynnymi aktywami banku a jego krótkoterminowymi zobowiązaniami. Jego wartość w analizowanym okresie wynosiła od 0,52 w 2005 roku do 0,37 w 2010 roku. Zmniejszenie się wartości tego wskaźnika świadczy o pogłębianiu się nierównowagi pomiędzy płynnymi aktywami a „gorącymi” pasywami. Spadek wartości tego wskaźnika wynikał przede wszystkim ze zmniejszenia należności krótkoterminowych i większego zaangażowania się banków spółdzielczych w bardziej trwale aktywa. Działania te należy ocenić pozytywnie pod warunkiem, że nie spowodują one osłabienia zdolności banków do terminowego regulowania zobowiązań finansowych, w tym przede wszystkim dyspozycji płatniczych klientów.

Stożek bezpieczeństwa działalności bankowej ilustruje wskaźnik wypłacalności. Wskaźnik ten, nazywany inaczej współczynnikiem Cooke'a, jest podstawową parametryczną normą nadzoru bankowego wystandaryzowaną w skali światowej. Zgodnie z obowiązującymi w Polsce przepisami bank jest zobowiązany utrzymywać wskaźnik wypłacalności na poziomie co najmniej 8% [Dz.U. 2002.72.665]. W latach 2005-2010 w bankach spółdzielczych obserwowano dwie przeciwstawne tendencje kształtowania się wartości wskaźnika wypłacalności. W latach 2005-2008 w wyniku szybszego wzrostu wartości aktywów ogółem w porównaniu do tempa wzrostu funduszy własnych obserwowano systematyczne zmniejszanie się wartości tego wskaźnika. W latach 2009-2010 w wyniku szybszego tempa wzrostu funduszy własnych

Tabela 4. Wybrane pozycje rachunku wyników przeciętnego banku spółdzielczego w latach 2005-2010

Wyszczególnienie	Wielkości w roku [mln zł]						Zmiana 2010-2005	Wskaźnik zmian 2005 = 100%
	2005	2006	2007	2008	2009	2010		
Przychody z tytułu odsetek	4,28	4,29	5,17	6,96	6,71	7,49	3,21	175,00
Koszty odsetek	1,23	1,17	1,42	2,25	2,53	2,78	1,55	226,02
Wynik z tytułu odsetek	3,05	3,12	3,75	4,71	4,18	4,71	1,66	154,43
Przychody z tytułu prowizji	1,28	1,40	1,52	1,12	1,81	1,84	0,56	143,75
Koszty prowizji	0,11	0,18	0,15	0,70	0,15	0,13	0,02	118,18
Wynik z tytułu prowizji	1,17	1,22	1,37	0,42	1,66	1,71	0,54	146,15
Przychody z udziałów lub akcji, pozostałych papierów wartościowych i innych instrumentów finansowych, o zmiennej kwocie dochodu	0,01	0,02	0,01	0,04	0,04	0,04	0,03	400,00
Wynik na operacjach finansowych	0,02	0,03	0,04	-0,01	0,01	0,00	-0,02	-
Wynik z działalności bankowej	4,25	4,99	5,17	5,16	5,89	6,46	2,21	152,00
Pozostałe przychody operacyjne	0,11	0,22	0,21	0,31	0,26	0,22	0,11	200,00
Pozostałe koszty operacyjne	0,13	0,15	0,16	0,21	0,15	0,20	0,07	153,85
Koszty działania banku	2,83	3,01	3,83	3,93	4,01	4,77	1,94	168,55
Amortyzacja środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych	0,24	0,27	0,28	0,31	0,32	0,42	0,18	175,00
Odpisy na rezerwy i aktualizacja wartości	0,60	0,62	0,59	0,68	0,73	0,85	0,25	141,67
Rozwiązanie rezerw i aktualizacja wartości	0,50	0,47	0,46	0,48	0,54	0,53	0,03	106,00
Różnica wartości rezerw i aktualizacji	0,10	0,15	0,13	0,20	0,19	0,32	0,22	320,00
Wynik z działalności operacyjnej	1,26	1,33	1,24	1,22	1,86	1,61	0,35	127,78
Zysk (strata) brutto	1,26	1,33	1,24	1,22	1,86	1,61	0,35	127,78
Podatek dochodowy	0,19	0,21	0,32	0,42	0,31	0,36	0,17	189,47
Zysk (strata) netto	1,07	1,12	0,92	0,80	1,55	1,25	0,18	116,82

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych zamieszczonych w „Monitorze Spółdzielczym B” za lata 2005-2010.

Tabela 5. Poziom i struktura wyniku finansowego z działalności bankowej przeciętnego banku spółdzielczego

Wyszczególnienie	Wielkości w roku												Zmiana 2010- 2005	Wskaźnik zmian 2005 = 100%
	2005		2006		2007		2008		2009		2010			
	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%		
Wynik z działalności bankowej, w tym:	4,25	100,0	4,39	100,0	5,17	100,0	5,16	100,0	5,89	100,0	6,46	100,0	2,21	152,0
Wynik z tytułu odsetek	3,05	71,8	3,12	71,1	3,75	72,5	4,71	91,3	4,18	71,0	4,71	72,9	1,66	154,4
Wynik z tytułu prowizji	1,17	27,5	1,22	27,8	1,37	26,5	0,42	8,1	1,66	28,2	1,71	26,5	0,54	146,2
Przychody z udziałów lub akcji, pozostałych papierów wartościowych i innych instrumentów finansowych, o zmiennej kwocie dochodu	0,01	0,2	0,02	0,4	0,01	0,2	0,04	0,8	0,04	0,7	0,04	0,6	0,03	400,0
Wynik na operacjach finansowych	0,02	0,5	0,03	0,7	0,04	0,8	-0,01	-0,2	0,01	0,1	0,00	0,0	-0,02	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań finansowych zamieszczonych w „Monitorze Spółdzielczym B” za lata 2005-2010.

wartość wskaźnika wypłacalności uległa niewielkiemu podwyższeniu i na koniec 2010 roku wynosiła 13,6%. Należy podkreślić, że w całym analizowanym okresie banki przestrzegały wymogów nadzoru bankowego. Co więcej, wartość tego wskaźnika w poszczególnych latach znacznie przekraczała jego minimalną wartość. Oznacza to, że banki spółdzielcze zachowują zdolność do uregulowania w pełni zobowiązań zaciągniętych wobec wierzycieli, a ich działalność w całym analizowanym okresie była bezpieczna. Wyraźnie wyższe wartości wskaźnika wypłacalności od wartości minimalnej wskazują również na istniejące jeszcze możliwości pozyskiwania obcego kapitału, dzięki któremu można by osiągnąć dodatkowe zyski bez naruszania granic ryzyka wypłacalności.

Jak stwierdzono, wolniejszy wzrost wyników z działalności operacyjnej przy bardziej dynamicznym wzroście aktywów banków spółdzielczych musiał spowodować pogorszenie wskaźników efektywności działania. Wskaźnik rentowności aktywów (ROA) ukształtował się w 2010 roku na poziomie 1,32%, choć rok wcześniej wyniósł on 1,74%. W porównaniu do 2005 roku wartość ROA w 2010 roku była niższa aż o 0,83 p.p. Pogorszenie wskaźnika ROA obrazuje niższy zwrot z aktywów w warunkach rosnącej konkurencji na rynku usług bankowych oraz nienajlepszej koniunktury gospodarczej w kraju. Podobne tendencje występowały w zmianach wartości wskaźnika zwrotu z kapitału (ROE). Wartość tego wskaźnika w 2010 roku wyniosła 11,03% i w porównaniu do 2005 roku była niższa o 11,59 p.p.

Pogorszenie sytuacji finansowej powinno, jak się wydaje, skłonić zarządy banków spółdzielczych do podejmowania bardziej aktywnych działań, zmierzających do zwiększenia wyniku finansowego działalności operacyjnej. Działania te poza utrzymaniem dotychczasowych grup klientów winny być w jeszcze większym stopniu ukierunkowane na pozyskiwanie nowych grup klientów indywidualnych oraz większe finansowanie działalności gospodarczej podmiotów pozarolniczych.

PODSUMOWANIE

W latach 2005-2010 funkcjonowanie banków spółdzielczych było stabilne i rentowne. W okresie tym nie odnotowano upadłości żadnego banku spółdzielczego. Pomimo pogorszenia wskaźników efektywności działania (ROA, ROE), w 2010 roku sektor banków spółdzielczych w relatywnie dobrym stanie przetrwał okres słabszej koniunktury gospodarczej i zaburzeń na rynkach finansowych w latach 2009 i 2010.

W całym analizowanym okresie banki spółdzielcze dynamicznie zwiększały sumę bilansową. Wzrost ten nie przyczynił się jednak do zwiększenia roli banków spółdzielczych w naszym kraju. Ich udział w sumie bilansowej całego sektora bankowego w okresie badawczym był dość stabilny i wynosił około 6%.

Sukcesem banków spółdzielczych w analizowanym okresie był bardzo szybki wzrost funduszy własnych. Relatywnie wysoki udział funduszy własnych w sumie bilansowej w połączeniu z poziomem wskaźnika pokrycia kredytów depozytami oraz wysokimi wartościami wskaźnika wypłacalności świadczy o bezpieczeństwie funkcjonowania banków spółdzielczych.

W okresie badawczym banki spółdzielcze dysponowały nadmiarem wolnych środków finansowych, które lokowały w transakcje międzybankowe. Należy podkreślić, że poza 2007 rokiem przyrost wartości depozytów od sektora niefinansowego znacznie przewyższał przyrost wartości udzielonych kredytów temu sektorowi. Świadczy to, z jednej strony, o dużym zaufaniu ludności do funkcjonowania banków spółdzielczych, z drugiej zaś powiększa nadwyżkę wolnych środków finansowych. Taki stan wskazuje również na szanse rozwoju banków spółdzielczych i możliwości poprawy efektywności ich funkcjonowania. By szanse te zostały wykorzystane, konieczna jest większa aktywność banków spółdzielczych w kształtowaniu portfela kredytowego i pozyskiwaniu nowych grup klientów, oczywiście w granicach akceptowanego ryzyka.

LITERATURA

- Bień W., Sokół H. 2000: *Ocena sytuacji finansowej banku komercyjnego*, Wyd. Difin, Warszawa.
- Capiga M., Gradoń W., Szustak G. 2011: *Adekwatność kapitałowa w ocenie bezpieczeństwa banku*, CeDeWu, Warszawa.
- Dobosiewicz Z. 2011: *Bankowość*, PWE, Warszawa.
- KNF: *Raporty o sytuacji banków w latach 2005-2011*, Warszawa 2012.
- Szambelańczyk J., Woźniak G. 1997: *Zarządzanie bilansem banku spółdzielczego*, [w] *Zarządzanie bankiem spółdzielczym*, (red.) J. Szambelańczyk, Wyd. Wyższej Szkoły Bankowej, Poznań.
- Prawo bankowe*, ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 (Dz.U. 2002.72.665).
- Ustawa o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających z dnia 7 grudnia 2000* (Dz.U. 2001.119.1252).
- Zaleska M. 2003: *Zarządzanie aktywami i pasywami banku spółdzielczego*, Wyd. TWIGGER, Warszawa.

Stanisław Bagiński, Aleksandra Perek

ECONOMIC SITUATION OF COOPERATIVE BANKS IN THE YEARS 2005-2010

Summary

The article presents the changes in the financial situation of cooperative banks in the period 2005 - 2010. To carry out the study, data was used which contained the financial statements of five hundred and seventy-six cooperative banks published in the Monitor Cooperative B. Results of research are presented in tables showing the assets of the average cooperative bank, liabilities of the average bank, chosen indicators of the evaluation of a financial situation of the bank and selected items of the profit and loss account of the average bank. Throughout the study period the functioning of cooperative banks was safe, stable and profitable. It was found that the co-operative banking sector survived and remained in a relatively good condition during a period of economic downturn and financial turmoil in 2009 and 2010. Large excess funds invested in interbank transactions indicate the necessity to take more vigorous activities aimed at acquiring new customer groups and to become more active in the development of lending.

Adres do korespondencji:

dr hab. Stanisław Bagiński, prof. nadzw. SGGW, mgr Aleksandra Perek
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
tel. (22) 593 42 39, 593 42 26,
e-mail: stanislaw_bagienski@sggw.pl; aleksandra_perek@sggw.pl